

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2017

NR 4

2017-12-11

Alströmska vägen

Förmodligen är det Johan Fredrik Martin (1755-1816) som förevigat den vackra vyn från Alströmska vägen utanför Alingsås. Man vet att han och J. C. Linnerhielm reste tillsammans till Göteborg och Marstrand detta år. I ett av Linnerhielms resebrev (sept. 1787), nämner han särskilt det pittoreska landskapet på vägen till Alingsås. "Många kvarnar med sina dammverk göra ett särskilt utseende nedanför höga lodräta berg och mellan smala landtungor, som bära resliga träd."

Martin noterade i sin målning "I vägen till Alingsås vid Rådman Habiks 1787". Teckningen visar det vackra landskapet mellan Göteborg och Alingsås, där Sävån har sitt utlopp ur sjön Aspen. Nedanför bergstupet en dammbyggnad med kvarn och mjölnarstuga. Rådman Habicht ägde Jonsered från år 1763 till sin död 1791.

Vägen anlades åren 1777-79 och var en 6 960 alnar lång väg från Manered i Partille till Svarta vattnet (Rasbacken) i Lerum utmed Sävån och Aspen. Kostnaden var 3 600 riksdaler. Vägprojektet väckte stor uppmärksamhet och var ett märkligt ingenjörsvärk.

Den anlades och bekostades av Jonas Alströmers tredje son, Claes Alströmer och fick namnet *Alströmska vägen*. När Gustav III på 1780-talet förbi Aspen blev han uppmärksam på en inskription i berget: *Baron Clas Alströmer 1779 till heder för denna vägs anläggning och kostnad*. Kungen ansåg att inskriptionen var för enkel och beslöt att en obelisk skulle resas till Alströmers ära. Konungens död 1792 gjorde att "monumentet" inte blev förverkligat förrän 1815. Obeliskens inskription lyder: "Minnesvård beslutad av Gustav III upprest av Carl XIII MDCCCXV (1815) åt frih. Claes Alströmer på vars bekostnad denna allmänna väg blivit anlagd."

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Skara. 0510-48 52 15
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-62 47 13
anne.andersson@telia.com

Ritwa Herjufsdotter, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjufsdotter.se

Niklas Krantz, Göteborg. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Tim Schröder, Larv. 0709-28 52 28
antikvariat@timschroeder.se

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@gmail.com

Årsavgift 2018: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Eva Bergholtz Tålig, Österäng
Robin Gullbrandsson, Trävattna
Anton Jansson, Göteborg
Arne Jernelöv, Järpås
Rune Larsson, Alingsås

Följ oss på Facebook
Just nu har vi 350 personer som följer oss.
Skriv Västgötalitteratur på Facebook för att hitta oss.

Värva en ny medlem – meddela oss namn och adress (skicka en email till sven-olof.ask@tele2.se eller meddela via brev Box 325, 532 24 Skara), så skickar vi ett välkommen till den nye medlemmen.
Som tack får Du därefter kostnadsfritt vår senaste bok!

DEM VAR KARIN EK?

Efter första världskriget förändras det poetiska landskapet. Med stark förenkling kan man säga: bort skrider jugend, sagor, riddare och väna jungfrur- fram stormar expressionismen inte minst Pär Lagerkvist hos oss. Nittiotalets stora poeter Karlfeldt och Fröding lämnar scenen. Istället befolkas idyllen och paniken av Harriet Löwenhielm, (seminariekamrat med Karin Ek), Birger Sjöberg och av de så kallade småpoeterna- Asplund, Silfverstolpe och Selander.

Till den senare gruppen kan man kanske även räkna Karin Ek. Hon har dock en mer elegisk klang. Det är om henne Ann Brügge nu har skrivit en fin biografi. Brügge följer henne från en delvis internationell borgerlighet, går vidare till hennes utbildning vid Sandströmska seminariet där en viktig del av en stor pionjärgeneration av kvinnor utbildades, t ex Elsa Brännström. Därefter följer Karins giftermål med Sverker Ek, sedermera professor i litteraturhistoria i Göteborg och parets liv i Göteborg med så småningom fyra barn. Vi får inblickar i hennes diktning varefter biografien tonar ut med hennes alltför tidiga död. Brügge ger intressanta inblickar i intellektuella och konstnärliga kretsar, inte minst i Göteborgstrakten. Fram träder Karin Ek som en sällsam blandning av elegisk naturkänsla, handfast praktiskt familjeliv och en eruptiv erotisk aptit.

Hur var hon då som poet? I den finlandsvenska tidskriften *Argus* slår man ner på känslopjunk, adjektivsjuka och hennes böjelser för utrop. Å andra sidan berömmar man henne för ett fint rytmiskt sinne. Gradvis förändras också hennes lyrik mot en mera avskalad form, en utveckling som även kan spåras hos Harriet Löwenhielm. Idag fånglar kanske kulturpersonen Karin Ek mera. I Ann Brügges bok ges en fin introduktion till båda sidorna.

Gabriel Hallbäck

Ann Brügge
Karin Ek
Med kinden mot gråberget
Umeå 2016
Hström

”Det finns mycket mellan himmel och jord” eller en liten betraktelse över en märklig händelse

Vår nestor i bokbranschen, Bo Björkdahl i Tidán, som gick ur tiden i februari 2013, var en mycket sympatisk man. Med åren utvecklade han en stor kunnighet på sitt speciella område. Man kunde alltid prata med Bo om böcker och böckers värde och han gav gärna goda råd, om man bad om sådana.

Böckernas Hus blev ett begrepp över hela vårt land, och om någon hörde att man var västgöte fick man ofta förfrågan: Känner du Bo Björkdahl? Javisst gjorde man det!

Han fick med åren kontakt med många av våra stora – och även mindre författare. Bo kunde berätta om många festliga samtal och brevkontakter med författare av olika kulörer.

Bo hade också en religiös ådra, som blev honom en ledstjärna i arbetet. Ärligheten i alla affärer, sanningsenlighet i all social samvaro var en självklarhet. Mot bakgrund av detta är det svårt att sätta tro till följande händelse, som Bo förtäljde mig kort innan han lämnade sin jordiska tillvaro. Så här berättade han.

«Stora Ek är, som alla västgötar vet, en stor egendom strax söder om Mariestad. Jag visste sedan tidigare att där fanns ett mycket stort och vackert bibliotek. Jag blev därför glatt överraskad när innehavaren en dag, rätt nyligen, hörde av sig med en förfrågan: Kunde jag tänka mig att komma över till godset och eventuellt lämna ett bud på en del av boksamlingen? Innehavaren kunde tänka sig att avyttra en del av böckerna.

Det kunde jag givetvis. Det finns inte så många genuina bibliotek av den här typen kvar i våra trakter. Bara en sådan sak som att uppleva en boksamling av detta slag skapar i sanning förväntningar hos en gammal bokvän som jag. Jag infann mig alltså på Stora Ek på avtalad tid.

Böckerna var precis så intressanta och välkonditionerade (som det vackert heter i våra kretsar). Efter att ha besiktigt samlingen satte vi oss i de bekväma skinnfåtöljerna i biblioteket och samtalade, avslappade och tillfreds med tillvaron.

Då hände plötsligt något mycket märkligt. Det rasslade till i dörrlåset. Därefter hördes tunga målmedvetna steg, tramp, tramp, över golvet. Stegen ledde fram till en av bokhyllorna. En osynlig hand ryckte ut en bok ur hyllan och kastade den långt utåt golvet. Därefter återvände den osynliga gästen med tunga

steg, tramp, tramp, tramp till dörren. Det rasslade till i låset och sedan blev det tyst.

Den som varit med om en liknande händelse vet att man sätter inte igång pratkvarten direkt som fenomenet har upphört. Vi satt följaktligen tysta en stund och begrundade det vi just hade upplevt. Det var jag som bröt tystnaden:

«Vad i all världen var detta?» Min samtalspartner verkade inte riktigt lika överraskad.

«Det var nog någon av de tidigare ägarna till godset, förmodligen Peter Scheffer som också var landshövding i länet, som manifesterade sin närvaro. Det har förekommit konstiga saker här på Stora Ek tidigare. Meningen med detta var nog att han inte ville att boksamlingen skulle skingras!»

«Ja, beware mig väl! Jag vill inte köpa några böcker här på Stora Ek efter detta!»

Därefter fick jag ganska bråttom att lämna platsen. I samband med bokinköp och värderingar av böcker har jag under alla dessa år varit med om mycket, men aldrig tidigare har jag upplevt något som detta. Jag berättar bara precis som det var. Sen får du tro vad du vill!»

Så långt Bo Björkdahl. Ja, vad skall man tro? Jag berättar bara som han berättade för mig.

En gammal sanning kommer dock osökt för en – det finns mycket mellan himmel och jord!

Kenneth Alfredsson

 Bert Moberg
Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.

Sökservice av böcker.

**Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.**

Korrekt värdering

**Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18**

Musikmedaljer med västgötsk anknytning

I Uppsala universitets myntkabinett finns en stor samling mynt och medaljer med musikanknytning. År 2016 utgavs *Studia Numismatica Upsaliensia* 7 som behandlar musik på medaljer, mynt och jetonger i Nils-Uno Fornanders samling.

Ur västgötsk synvinkel finns ett flertal medaljer av stort intresse. Det är västgötska tonsättare och musiker som hyllats med avbildning. Mer om detta nedan.

Ett av de första musikhistoriska verken med numismatisk anknytning som utgivits är av Karl Andorfer och Richard Epstein *Musica in Nummis*. Den utgavs 1907 och spänner över en historia från 1400-talet till 1900-talet. Flera viktiga musikhistoriska verk har senare utkommit.

Som kuriosita kan nämnas att 1965 kände man till ca 180 Beethovenmedaljer, ca 150 Wagnermedaljer och ca 130 Mozartmedaljer. Sedan 1965 har antalet musikmedaljer ökat stort.

Som ovan angivits behandlar *Studia Numismatica Upsaliensia* 7 medaljer, mynt och jetonger i Nils-Uno Fornanders samling. Han var född 1914 i Växjö och avled 1994 i Stockholm. Han var innan sin pensionering 1979 kanslichef vid Brottsförebyggande rådet, BRÅ.

Uppsala universitets myntkabinett förvärvade 1994 denna stora och värdefulla samling, en samling som genom sin sammansättning är unik.

16

Medalj över **Johan Henric Kjellgren** 1751 (i Floby) – 1795 (i Stockholm). Han var författare, tidningsman och docent i latinsk vitterhet och invaldes i Kungliga Musikaliska Akademien 1788. Medaljen präglad av Kjellgrens närmaste vänner och utdelad vid begravningen. Frånsidans text lyder i svensk översättning: *Till poeten, filosofen, vännen och medborgaren från sörjande vänner 1795.*

Plakett i brons (porträtt i profil mot vänster) av Adolf Lindberg 1891 över tonsättare, skalden och politikern **Gunnar Wennerberg**. Född i Lidköping 1817 och död på Läckö Kungsgård 1901. I oktober månad hölls på flera ställen i vårt land konserter och minneshögtider då det var 200 år sedan skaldens födelse.

366

Över journalisten skalden, tonsättaren, vissångaren och författaren **Birger Sjöberg** finns flera präglade medaljer. Den här återgivna visar Sjöberg med luta (åtsidan). Frånsidan visar stråkinstrument med stråke, lagerkrans och törnekrona, stjärnor och planeter samt en kvinnofigur. Konstnär är Barbro Liljander 1979. Birger Sjöberg var född i Vänersborg 1885 och avled i Växjö 1929.

382a

382a

I myntkabinettets samlingar finns ett flertal medaljer över den folkäre skalden, tonsättaren och vår tids mest populära visdiktare och trubadur **Evert Taube**. Den återgivna medaljen är utförd av konstnären Tore Strindberg 1940 till skaldens 50-årsdag. Evert Taube var född i Göteborg 1890 och avled i Stockholm 1976.

184

Ivar Widéen var föd 1871 i Bellö socken (Jönköpings län) och avled 1951 i Lidköping. Han var organist och tonsättare. Under åren 1900 till 1951 var han domkyrkoorganist i Skara. De återgivna medaljerna präglades 1961 och konstnär var Erik Lindberg. Åtsidans text är: + IVAR WIDÉEN F. 1871 D. 1951 + DOMKYRKOORGANIST I SKARA+. Frånsidan med Skara domkyrka bakom en harpa och omskriften HAN ÄRADE OCH BERIKADE SVENSK TON OCH HELIG SÅNG. På fältet ELEVERS MINNESGÄRD.

Johnny Hagberg

Alströmska vägen

Baron Clas Alströmer

I UPPFOSTRINGS-SÄLSKAPETS TIDNINGAR av den 3 juni 1782 återfinns följande "Beskrifning om Alströmska Vägen uti Westergöthland".

Alströmska vägen, imellan Götheborg och Alingsås, börjas 1 mil ifrån förstnämnde Stad, och sträcker sig till Svarte Vatnet, 6960 alnar i Längd. – Den har sit Namn af Cancellie-Rådet och Commend. Hr Baron Clas Alströmer, som Åren 1777, 78 och 79 densamma på egen Bekostnad anlagt. – De hiskeliga Höjder och Brantar, som aldrig, utan fara för Lif och Lemmar, Dragare och Kördon, kunna passeras, har Hr Baron förbytt uti den jämnaste och angenämoste Promenader, igenom löfrika Ångar vid den vackra Stranden af Säfve-Å och Sjön Aspen.

– Bergsprängning, Gräfnig, Murning och Fyllning, hafva kostat 3600 R:dr Specie, men Nyttan af denna, alla tider för omöjligt ansedda, jämna Väg, står knapt at beskrifva, i anseende til det Smäländska Järnet och alla andra Foror, som annars, icke utan lång omväg eller med största äfventyr, måste fraktas til och från Götheborg. – Igenom detta ovanliga, driftiga och Patriotiska Företagande, som i evärdeliga tider tjena Orten til Förmån och Prydnad, är och Vinter-vägen imellan Götheborg och Lerum, hvilken nu går öfver hela Sjön Aspen, ända til 1 mil förkortad, utom det af Sommar-vägen blifvit 200 alnar kortare. – Kongl. Maj:t, som i Näder befalt, at, vid förenämnde Väg, en Minnesvård skal upprättas, til en så nitisk och frikostig Medborgares Heder.

Til följe af et värdigt Efterdöme, har Commerce-Rådet och Rid. Hr Christian Arfwidsson äfven på egen bekostnad, fortsatt denna nya Väg jämte Aspen, ifrån Svarta Vatnet til torpet Bråtanås, en längd af 1115 alnar, hvarigenom tvänne betydliga Berg med sina up- och nedgående störta Backar nu förbifaras. Flera Herrskaper i Orten hafva blifvit uppmuntrade til et lika patriotiskt Förfarande, så at man hoppas, det hela den gamla ohyggliga Vägen imellan Götheborg och Alingsås, inom några år, skal blifva förvandlad uti den jämnaste och vackraste, som finnes i Riket Menereds Berg, som tillförne måste öfverfaras, är 136 alnar högt öfver jämna vägen, och andra icke mycket lägre.*

Gav göter 50 år av fred

Fredsmonument. Många tror att sagohjälten Beowulf skall ligga begravd här.

Skalundahögen på Kålland är inte bara Västergötlands största gravhög, den är en av Sveriges största. Dessutom förknippas den ofta med den störste bland sagohjältar, Beowulf. Denne framgångsrike kämpe i en storslagen brittisk saga skall ha slutat som kung över götarna, och själv ansåg han att hans största insats var att han gett götarna 50 år av fred.

Det finns rader av minnesmärken över framgångsrika krigare, men sällan hyllas de som såg till att folk fick lite fred och ro mellan krigen. Det gäller även Beowulf. Det skrivs mycket om hans framgångar i strider i Danmark, men läser man sagan ordentligt så framgår att Beowulf mest bekämpar monster och andra representanter för ondskans makter.

Mest monster

Händelserna skall ha utspelats på riktigt på 500-talet men skrevs ned flera hundra år senare, och förmodligen av kristna munkar. Det skulle förklara varför Beowulf mest framstår som en kämpe för det goda. Så här innan de kristna begav sig ut på korståg för att döda folk i massor så verkar man ha hållit fast vid kristendomens motvilja mot våld. De vanliga striderna får liten uppmärksamhet medan kampen – ofta utan vapen – mot monster lyfts fram. Att en brittisk saga handlar om strider i Danmark är inte alls märkligt. Sagan skrevs säkert ned av en invandrad saxare eller angler, och de kom ju från trakterna av Jylland. Att de tog med berättelser från den gamla bygden är rätt naturlig, och eftersom en göt rest ned för att delta i strider där blev han huvudperson.

Uppsalaskolan

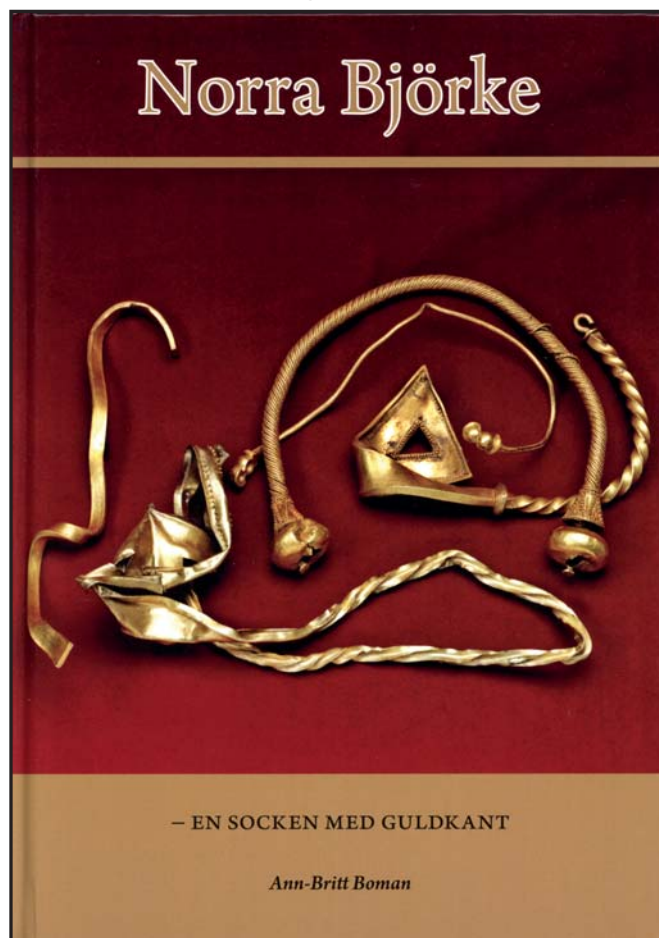
Efter utkämpade strider drog han sig tillbaka och blev kung över götarna, men trots alla närmast mirakulösa segrar över monster så var det något helt annat han själv mindes när han summerade sitt liv: Han var stolt över att ha gett göterna 50 år av fred.

Sedan finns det förstås en rad andra sägner förknippade med den magnifika Skalundahögen, men försöken att knyta den till Beowulf är mest spännande. Till och med en framstående kämpe för Uppsalaskolan, Birger Nerman, menar att Beowulf skall ligga här. Men Nerman trycker förstås mest på att Beowulf begravdes här sedan han och hans götar besegrats av svearna.

Det tror vi västgötar förstås inte på. Tilläggas kan att högen blev krigisk igen under 40-talet då man härifrån spanade efter främmande flygplan. Men främst skall den ses som ett monument över en hjälte som lyckades ge oss ett halvsekel av fred.

Hans Menzing

Norra Björke – en socken med guldkant

Under åren 1980 –1985 var jag komminister i Väne Åsaka och Norra Björke församlingar. Som präst lär man känna många människor i livets olika skiften. Norra Björkeborna var utan tvekan ett genuint släkte av västgötar. Det fanns en god gemenskap och sammanhållning och man vårdade ömt den gemensamma historien. Till den hörde bland annat vetskapen att skalden Gunnar Wennerbergs släkt var kommen från gården Lärkebo som hörde till Norra Björke. Wennerbergs farfar var Olof Nilsson (1734–1812) (som även är författarens farfarsmorfarsfarfar) som brukade gården sedan generationer. Han och hustrun Beata Andersson fick ett tiotal barn och några av dessa kallade sig Wennerberg efter sjön Vänern och berget Hunneberg. Gunnar Wennerberg d.ä. (1782–1860) som var far till skalden blev sedermera kyrkoherde och prost i Lidköping och stannade där i hela 43 år. 1817 föddes sonen Gunnar (död 1901) som kom att bli både lektor, minister och landshövding. Under pseudonymen "Tunhem" gav han ut sina första litterära alster. Farfaderns gravhäll finns fortfarande på Norra Björkes kyrkogård.

Den första sockenbeskrivningen åtföljer en karta från 1858 och är utgiven av lantmästaren Olof Sandblom. Vid denna tid omfattade socknen 1002 personer och Sandblom anger "Klimatet är sundt och hälsotillståndet hos innevävarna i allmänhet gott". Norra Björke fick tidigt skola. Redan 1768 antas studerande Bengt Lindahl till skolmästare i Björke. 1813 dör handlaren Anders Wennerberg i Uddevalla. Han var kommen från Lärkebo och hade vid flera tillfällen donerat pengar till sin hemsocken. Vid hans död doneras 2 000 riksdaler till socknen för att starta skola. Denna uppförs också åren 1815–1816.

Ann-Britt Boman har skrivit en väldokumenterad historik över sin födelsesocken. Boken omfattar 351 sidor. Boken är utgiven

av Åsaka – Björke hembygdsförening. *Guldkant* i titeln syftar på det märkliga guldfyndet i Vittene 1990, Sveriges tredje största, då man fann 1,9 kilo guld i form av fem ringar. Fyndet var 2000 år gammalt. Vittene hör till Norra Björke socken.

Det är med igenkännande och sund nostalgi man läser sida för sida...

Johnny Hagberg

Boken kostar 200 kronor. Den kan beställas hos Ann-Britt Boman, Spireavägen 5, 513 35 Fristad mobil 0739-43 61 75 birgitta.fristad@telia.com eller hos Åsaka-Björke Hembygdsförening. hembygdsforeningen@asakabjorke.se, v ordf Karl-Gustav Danielsson 0520-386 10

FLOBY

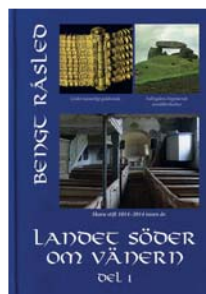
ANTIQUARIAT

Öppet : kl. 11-17 året runt samt extraöppet i juli
eller efter överenskommelse
Tfn 0515-40940, 40773

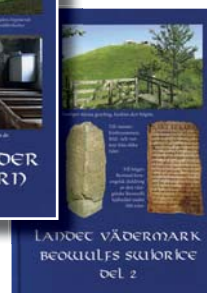
Anna, Amalasuntha, Anastasia, Audofelda, Astrid,
Birgida, Birgitta, Elin, Elisabeth, Estelle, Freya, Gefjon,
Gunhild, Gyda, **Historiska** Gryla, Helena,
Ingeborg, **kvinnor!** Ingegerd, Ingrid,
Karin, Katarina, Kristina, Maria,
Margareta, Nerthus, Lucia, Ostrogothia, Sakado, Sigrid,
Skade, Syritha, Theodegothia, Viktoria ...

Samt **Kata** från Varnhem

**Kvinnorna utgör i många fall en historiskt
dold maktfaktor i relation till männen.
Både kvinnor och män finns i boktrilogin!**

Beställ böckerna hos din
bokhandlare, Adlibris, Bokus
eller direkt
från atremi.se

**God Jul
och
Gott Nytt År!**

När torget sprack...

Carl von Linné bekräftar händelse bakom gammalt talesätt från Lidköping

Ordspråk och talesätt kan gå i arv i generationer, det finns det otaliga belägg för. Många ordstäv har en konkret händelse som upphov; kanske har käringen någon gång färdats mot strömmen, barnet bränt sig, kockarna tillrett dålig soppa och en ensam fågel för någon känts säkrare i handen än de tio i skogen. Ett gammalt talesätt från Lidköping lyder: "Det var så länge sen, så det var innan torget sprack" eller kortare "Det var innan torget sprack".

Nu är det talesättet på väg att bli bortglömt, inte ens de annars så kunniga medlemmarna i *Nicolai Gille* känner till det. En som ofta använde uttrycket var den gamla stinsen Anders Sandblad.

Han tjänstgjorde vid Lidköpings järnvägsstation en lång tid och var stationsinspektör omkring 1940. Sannolikt hade han hört talesättet i sin ungdom och sedan fört det vidare. Ligger det då en konkret händelse bakom uttrycket? Har Lidköpings torg någon gång spruckit? Ja det har det verkligen gjort och att vi vet det, kan vi tacka självaste Carl von Linné för. Han anger t o m i sin berömda Västgötaresa årtalet för händelsen.

Linné i Lidköping

När Carl von Linné i midsommartid 1746 besöker Lidköping på sin västgötaresa gör han självfallet som alltid en rad noggranna iakttagelser. Han kommer från kinnekullehället, noterar att stranden vid Väneren var "wäl et bysseskotts bredd av idel sand" och att det är mycket långgrund. Man kunde rida en kvarts mil ut och bottna, skriver han och han imponeras av de stora sanddyner, som tornar upp sig vid vänerstranden. Naturligtvis ser han också mängder av intressanta blomster, gräs och fåglar.

Väl framme i Lidköping tar han in för natten för att tidigt nästa dag, midsommarafton, fortsätta till Läckö på en endagstur. På Kålland och Kållandsö beser han det en nutida ambitiös turist uppsöker. Stola och Lindholmen är givna anhalter, men han kryddar också sin dagbok med udda notiser; vid Lindholmen växer kumin och han ser och varnar för sprängörten, som kan ta död på betande kor. Vid Läckö noterar han naturligtvis valnötsträden i slottsträdgården och att det utmed vägen, "mästadels vid hvarje gård", står en kvarn. "Deras fot var et litet trähus, på hvilket själfwa qvarnen war byggd". Dessa holkkvarnar var tydligen vanligare förr, men några är lyckligtvis bevarade.

Midsommarnatten omkring klockan 12 kommer Linné till Lidköping efter att på resan sett lantbefolkningens midsommarfirande. Han omtalar att majstänger fanns resta på många håll, beklädda med löv och blomster och att drängar och pi-

gor dansade där natten lång. Visserligen påstår Linné att detta firande motarbetades av själasörjarna, men att bruket var rotat från hedenhös och svårt att få bukt med. Själv är han upplyst och vidsynt och anser detta firande harmlöst och att folket bara mår bra av lite avkoppling från det dagliga slitet för brödfödan.

Midsommardagen tar Linné en kort sovmorgon för att sedan bege sig till Nicolaikyrkan för att höra en lärd predikan av prosten Unge. Hans vakna blick upptäcker renfana bland de väl huggna gravstenarna och inne i kyrkan imponeras han av orgelverket, som tillverkats av Unges företrädare, prosten Rudberus. Senare på dagen spankulerar Linné runt i staden och varseblir att Gamla staden är mer oregelbunden i sitt gatumönster än Nya staden och det stämde då, innan 1849 års stora brand. I Nya staden är alla hus av trä, de flesta med bräder utanpå, skriver han men inget står i dagboken om Rådhuset och det hade man kanske väntat. Något som däremot imponerar på Linné är tydligen torget, han stegar upp det och finner det vara 204 steg i fyrkant, "det war det ansenligaste i Rijket". Den tidens lidköpingsbor måste ha gjort stora ögon när de såg en resande främling i peruk och huvudstadskläder kliva omkring själva midsommardagen på torget.

Sprickan i torget

Linné hittar ofta goda sagesmän, tydligen har han tur med det också i Lidköping. Här berättar någon för honom historien om sprickan tvärsöver torget. År 1736 hade vintertid en flera tum bred spricka uppstått i torget från sjösidan och söderut. Sannolikt, med utgångspunkt från dagens bebyggelse, gick den från gamla bryggeriet mot nya sparbankshuset. Ett stort träd, som stod mitt i sprickan hade kluviits mitt itu och senare dött. Det hade varit väldiga krafter i rörelse och många i Lidköping ansåg att staden drabbats av en mindre jordbävning. Det tror nu inte Linné; han anser att sprickan åstadkommits av en frostsprängning. Hur som helst, klart är dock att dagen då torget sprack fastnade i lidköpingsbornas minnen, blev ett talesätt och t o m utgångspunkt för en lokal tideräkning.

Kanske kan sprickan över torget från 1736 i dag tjäna som ett memento. Hade Linné haft en aning om den blålera som torget vilar på hade han förstätt hur sprickan uppstod. Han hade då idag i sin himmel bestämt avrått sentida lidköpingsbor både från att bygga busstation och från att parkera bussar på torget. Det verkar vara bra råd. Även utan blålera och rasrisker finns det mycket goda historiska och estetiska skäl att bevara torget, "et av de ansenligaste i Rijket", fritt från klåfingrigt byggande.

Tore Hartung

Riddarens Antikhandel
Säljer Köper Värderar Böcker Antikviteter
www.antikvariatriiddaren.se

Mariestadsvägen 2
540 16 TIMMERSDALA
Hemadress: Katörp 4

Mats Bergström
Bokhandlare
kakelmats@telia.com

0706 747574 0511-81248
Öppet: mån-lörd

Biblioteksmuseet i Borås

Att gå till biblioteket och låna böcker gratis är en självklarhet men faktum är att detta koncept är inte gammalt. Tidigare var de flesta bibliotek privata med undantag av sockenbiblioteken Kjula och Sundby i Södermanland, vilka räknas som Sveriges första folkbibliotek. De startade redan 1799. Annars var det mycket trögt att få till stånd bibliotek för allmänheten. Flera gånger lämnades motioner in till riksdagen för statligt stöd men dessa fick avslag. 1833 bildades i Stockholm "Sällskapet för spridande av nyttiga kunskaper bland allmogen och de arbetande klasserna". De gav ut publikationen "Läsning för folket" samma år.

I och med införandet av allmän skolplikt 1842 så ökade läskunnigheten radikalt. Enligt 1842 års skolstadga fanns en bestämmelse om att prästen skulle "uppmuntra till inrättande och begagnande av sockenbibliotek samt därtill tjänliga böcker föreslå". Sakta började sockenbiblioteken växa fram på allvar. 1868 fanns det 1437 stycken i hela Sverige.

I början av 1900-talet grundades bibliotek som var knutna till folkrörelsernas bildningsarbete. Alla hade sina egna profiler med sin typ av litteratur. De ville förändra samhället. Från början samlades man hemma hos varandra med en liten boksamling i en hemsnickrad låda. Wilhelm Moberg hade ett gott öga till lådorna. Han startade påhittade studiecirkel för att få tillgång till böckerna. När alla namn i bygden hade gått åt gick han till kyrkogården för att få nya namn.

När rörelserna växt sig större införskaffades egna lokaler med ett eget bibliotek. Hade man inte råd med egen lokal så kunde man dela. I till exempel Viskafors delade ABF och IOGT lokal men de hade var och en sina bokhyllor och sina utlånare.

1928 upprättades det första landsbiblioteket i Linköping, vilket följdes av Skara, Västerås och Växjö. Dessa bibliotek är speciella då de är uppbyggda kring gamla stift- och läroverksbibliotek. De är en länk mellan folkbiblioteken och de vetenskapliga biblioteken. De har mycket gamla bestånd och handskriftsamlingar.

Vid 1940-talet slut fanns det 5000 småbibliotek i Sverige varav 1500 var i ABFs regi. När staten på 1950-talet började ge bidrag till kommunala bibliotek flyttade de små biblioteken över sina samlingar till de kommunala biblioteken. När kommunerna slogs

ihop blev även biblioteken färre men större. På sådana platser där det inte fanns möjlighet med fasta bibliotek levde boklådor vidare så till exempel för sjömän och soldater.

Museet har en hel del litteratur från olika föreningsbibliotek som t ex ABF, SLS, Missionsförbundet och Blåbandsrörelsen. I ett rum hittar vi de äldsta samlingarna från två sockenbibliotek, från Kölingared och Toarp. Här finns serien "Läsning för folket".

Museet har även en särskild avdelning för barnbibliotekets historia. Redan 1899 började man ge ut barnboksserien "Saga" som bestod av häften på 48 sidor. Från början besökte barnen biblioteket på de vuxnas villkor. Det var också viktigt att barnen lärde sig något så förutom böckerna för nöjesläsning var de tvungna att låna en faktabok också. Först på 1950-talet kom möbler som var anpassade för barn. På 1970-talet utvecklades en egen barnhörna.

De första bilderböckerna klistrades in i album av kartong för att de skulle hålla bättre.

Det finns inte bara böcker på museet utan en hel del utrustning. Från början skrevs utlåningarna upp i en bok för att sedan ersättas med ett kuvertsystem. På 1970-talet kom den fotomekaniska utlåningen som sedan ersattes med datorn.

Museet har också ett fantastiskt arkiv. Här finns stora samlingar av dokument om både bibliotekens och folkbildningens historia. Även filmer, ljudupptagningar, foton och reklammaterial finns för den intresserade.

Att museet skulle ligga i Borås var en självklarhet. 1972 grundades bibliotekshögskolan i Borås och var länge den enda i Sverige. Än idag har den ett mycket gott rykte. Lektor Åke Åberg var den som först kom med idén att starta ett museum. Tillsammans med dåvarande bibliotekschef Tommy Olsson, bibliotekshistorikern Magnus Thorstensson och Astor Emanuelsson från ABF bildade de grunden till föreningen. Diskussionerna började redan på 1980-talet men det var svårt att få finansiering. 1989 bildades dock föreningen och 1994 invigdes museet. Till en början arbetade Ingemar Rosberg halvtid med att samla in material från hela Sverige. Man kan nästan säga att museet har hittat hem för det ligger i det gamla bibliotekets lokaler som från början tjänstgjorde som lasarett.

Föreningen är helt ideell och är beroende av medlemsavgifter. Förutom själva museet ger de ut skrifter och håller på med olika projekt. Just nu håller man på att dokumentera varje kommunbiblioteks historia. Ett annat roligt projekt var när de samlade in hela Sveriges lånekort. Det var en sällsynt blandning. En del kommuner hade någon sevärdhet eller vacker vy. Andra hade satsat på konstverk eller ett rent grafiskt motiv. Tråkigast var de lånekort där namnet bara var tryckt rakt upp och ned.

Biblioteksmuseet är helt unikt i sitt slag. Det är välgjort och mycket intressant. Värmt ett besök! Museet är öppet efter överenskommelse.

Christina Ström

Pennskaft som piga och sorgsen Pippi

Ett jävla solsken heter biografin om Ester Blenda Nordström.

Skaradjäknens Fatima Bremmer, under tidiga år också journalist vid Skaraborgs Läns Tidning, har skrivit en mycket bra biografi om den tidiga journalistkollegan Ester Blenda Nordström. Ett jävla solsken heter boken som nominerats till Augustpriset för facklitteratur.

Ester Blenda blev smått legendarisk när hon redan 1914 gav sig ut att anonymt arbeta som piga på en gård. Direktörsdottern med alltför välvårdade händer skulle klara slitjobbet på gården och livet i en helt ny samhällsklass, för detta var ett Sverige med stora klasskillnader. Pennskaft kallades kvinnliga journalister på den tiden – de togs egentligen inte på allvar på tidningarna heller – och nu skildrades ett pennskafts liv som piga i tidning och bok.

Bonden protesterade

Stor succé, detta var ett helt nytt grepp. Och våldsamma protester från framför allt bonden som ägde gården, han framstod inte i alltför vacker dager. Och succéerna fortsatte liksom de allt mer dramatiska proven på främmande liv på främmande plats. Hon reser tredjeklass bland fattiga emigranter till Amerika där hon lever luffarliv. Hon undervisar samebarn i snöstorm och andra svåra omständigheter. Hon räddar hela byar från svält döden under finska inbördeskriget. Hon lever i skuggan av en vulkan i Sibirien. Allt blir succéer, hon tas emot som en verklig kändis och tjänar tidvis mycket pengar. Och karlarna fångas av hennes charm trots att hon bara vill vara vän, även med den hon är gift med något år.

Före Pippi

Inte nog med det. Hon gör stor succé med en serie böcker om en rackarunge till flicka, Ann-Mari, på många sätt föregångare till Astrid Lindgrens stora succéer om Pippi Långstrump. Samtidigt står det klart att rackarungen Ann-Mari i mycket är en bild av Ester Blenda själv. Hon är en tidig Pippi, bortsett från

svårmodet. Där Pippi alltid verkar trivas vantrivs Ester Blenda alltmer trots alla framgångar och all popularitet. Framgången har nog haft alltför högt pris.

Med hjälp av dagböcker och brev lyckas Fatima Bremmer tränga under ytan, och det som lätt kunnat bli en ytlig skildring av en äventyrlig journalist på den tiden kvinnor knappt fick vara journalister, blir en gripande skildring av en kvinna som förgäves försöker finna sin plats i livet.

Västgötalitteratur?

Ingen Västgötalitteratur? Tja, det tycker jag. Fatima Bremmer fostrad i Skara skildrar en tidig föregångare från en tid då kvinnor möjligen kunde få skriva om barn och hushåll i tidningarna. Trots det ger sig Ester Blenda Nordström ut på äventyrliga reportage som få män skulle vågat sig på.

Men läs själva får ni se. Jag kan vara påverkad av minnet av en ung och redan mycket duktig arbetskamrat. En bra bok om ett märkligt kvinnoöde. Och när ni läser detta så vet ni förmodligen om Fatima Bremmer vann Augustpriset.

Hans Menzing

Ett jävla solsken. En biografi om Ester Blenda Nordström. Författare: Fatima Bremmer. Förlag: Forum. Antal sidor: 375.

Västergötland - kultur -

Föreningen för Västgötalitteratur

Bli medlem & stöd! - Inspireras av!

Kulturhistoria • Västgötalitteratur • Bokauktioner
Bokutgivning • Forum för kulturengagemang
Kulturarv • Kultur-/Litteratur-medlemsblad
Föreläsningar • Lästips • Bokmässe-arrangemang

Genom ditt medlemskap
- tar du del av och stödjer ett västgötskt kulturarv
Idag är vi fler än 1400 medlemmar - var med du också!

Du behövs - Varmt välkommen!

Låg medlemsavgift
& många förmåner
Medlemsblad 4 gånger per år
Föreläsningar • Medlemsutgåvor
Bokerbjudande • Bokauktioner
Sätt in 100 kr
på bg 663-2574
texta namn & adress
Dessutom får Du
en Bok som Välkomstgåva!

Från oss alla - Varmt välkommen som medlem!
www.vastgotalitteratur.nu FB: Vastgotalitteratur
Medlemskontakt: Sven-Olof Ask: sven-olof.ask@tele2.se

Björngatan 17 A • 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 • 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00

Lördag 10.00 – 13.00

Andra tider efter överenskommelse

Skara i backspegeln!

Skara i backspegeln

Foto Ingemar Andersson

Ingemar Andersson har ägnat merparten av sitt yrkesverksamma liv åt fotografering. Flera år arbetade han tillsammans med legendariske Stig Rehn, innan han så småningom tog över hans butik år 1974. Innan Ingemar hamnade i fotografins värld, arbetade han i Skara pappershandel under 13 år.

Ingemars omfattande fotoarkiv omfattar troligen ett par tusen bilder. Denna bildskatt är ovärderlig för Skaras historia. Det är angeläget att bilderna tas om hand på säkert sätt, samtidigt som det är önskvärt att de ska kunna vara sökbara på internet.

Före dagens digitala fotografering skulle fotorullar laddas i kameran. Många gånger blev det ett antal rutor över på rullen, och då kunde man passa på att ta några egna bilder ur Skaras stadsliv. Så många gånger är det ren slump att bilderna överhuvudtaget kom till.

Under dussintalet år har Ingemar funderat över vad han ska göra med sitt omfattande fotoarkiv. Tanken på att ge ut en bok med dessa tidigare opublicerade bilder har i många år funnits i Ingemars tankar.

Nu har Ingemar tagit steget – från tanke till handling. Nu kan vi njuta av bilder från Skara, med miljöer och profiler som man kanske knappast minns.

Boken är ett viktigt bidrag till Skara stads historia. Vi har anledning att vara mycket tacksamma för Ingemars initiativ!

Sven-Olof Ask

Antikvariat Tranan

Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

Klangrum – bok och skiva om orglar i Skara stift

Salomon Molanders orgel i Norra Vånga kyrka, en av de bäst bevarade stora romantiska orglarna i stiftet

Lagom till julen – en av de högtider då många upplever orgelmusik – ger Skara stiftshistoriska sällskap ut såväl en bok som skiva om västgötska orgelklenoder.

Boken samlar artiklar av nio olika författare kring orgelbyggare som varit verksamma i stiftet under seklerna, fördjupningar kring särskilt intressanta orglar och personerna kring dem. Boken tar sitt avstamp i den heltäckande inventering av stiftets orglar som genomfördes med hjälp av GoArt för ett par år sedan. Ett rikt bildmaterial i färg och svart-vitt, däribland flera historiska bilder, kompletterar texterna. Och naturligtvis måste också orglarna själva få komma till tals. Därför utges samtidigt en CD-skiva med musik på 15 orglar från olika epoker, orgelbyggare och delar av stiftet.

För inspelningarna svarar organist Anders Börjesson, Mariestad, och tekniker Erik Sikkema, välkänd som expert på orgelinspelningar.

Många av orglarna har aldrig tidigare blivit inspelade. Med detta vill vi visa på de musikaliska tillgångar som finns ute i kyrkorna, därtill i många fall ett dyrbart kulturarv.

Robin Gullbrandsson (red)

Bok (208 sid. i hårdband och mycket rikt illustrerad) och skiva kan förhandsbeställas till det förmånliga priset 300 kr genom att kontakta Johnny Hagberg 0510-48 52 15
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Västgötalitteratur på Facebook

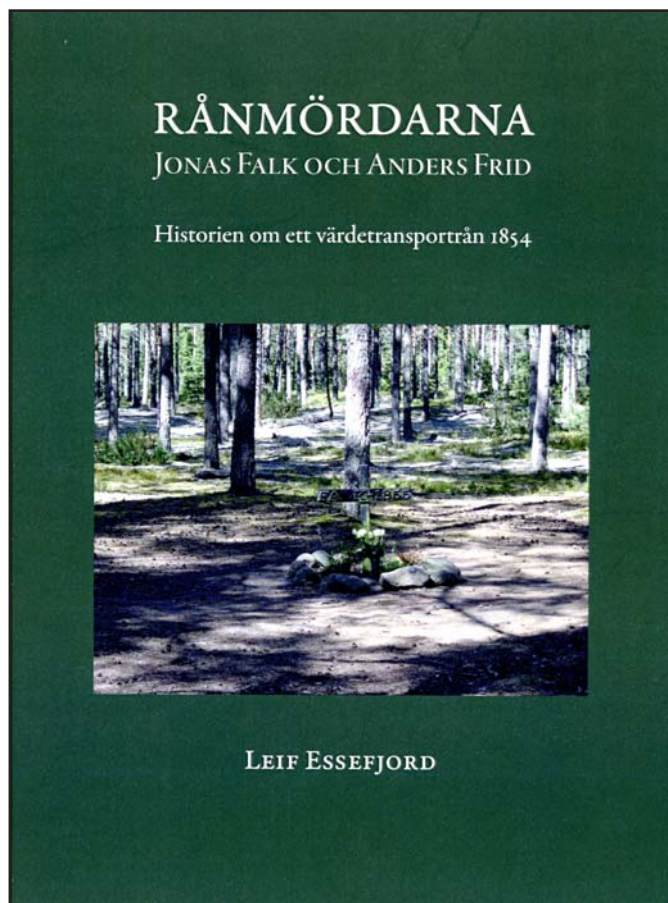
Många har anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida.

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Rånmördarna Jonas Falk och Andreas Frid.

Historien om ett värdetransportrån 1854.

Leif Essefjord har forskat grundligt om det väpnade rånet som skedde mot en postskjuts utanför Sandhem i Västergötland. Rånarna flyr till Stockholm där de snart grips och efter förhör förs till fängelset i Mariestad för att sedan ställas inför domstolen. Båda döms för brottet poströveri och mord och påföljden blir bestämd till dödsstraff genom halshuggning.

Jonas Falk avrättades 1855 på Vartofta härads avrättningsplats Svedmon på Hökensås. Det är en av Sveriges mest mytomspunna platser. Rånmordet var också omtalat i ett tv-program i TV4 för några år sedan. Man påstår bland annat att det i mer än 150 år har funnits friska blommor på graven! Vem som förser graven med dessa blommor är fortfarande en gåta.

Leif Essefjord har beskrivit det historiska händelseförloppet utifrån vittnesförhör, rättegångsprotokoll, nådeansökningar, tidningsartiklar, brev med mera från tiden. Genom en god källförteckning hittar man lätt i boken som omfattar 126 s. och är rikt illustrerad.

Störst på Västgötlitteratur, Vätternböcker, Göta Kanal och Folke Dahlberg

Antikvariat Wетtern, Göran Midman

Tunnbindaregränd 1 A, 544 30 Hjo

goran.midman@hjomail.se

0503-655895, 072-7414209

www.bokborsen.se

86-åriga Västgötajul och 11-åriga Mimers

Skarastadgan. Den här scenen från Krönikebrunnen i Skara finns på tidningens omslag.

En pigg elvaåring, Mimers Brunn, har sett till att traditionsrika jultidningen Västgötajul nu kunnat komma ut med sin 86:e årgång. Detta genom att även i år ge ut ett dubbelnummer på sammanlagt bortåt 70 sidor. Nästan hälften utgörs av Västgötajul.

Att detta fungerar bra beror förstås på att tidningarna båda handlar om bygdens egen kultur och historia berättad av lokala skribenter. Ofta i form av minnen. Men ännu levande. Så möts läsaren redan på omslaget av en bild av en av de många historiska scenerna på Krönikebrunnen vid Domkyrkan i Skara. Den illustrerar den berömda Skarastadgan från 1335 och visar hur kung Magnus uppmuntrade klappar om befriade trälar.

Modern värme

Än längre tillbaka i vår historia hamnar vi i en artikel om Baltaks kultplats granskad av en jordpulsarkeolog. I en annan artikel kan vi lära oss att biskopsborgen i Husaby, idag bara en ruin, på medeltiden var försedd med golvvärme efter romersk modell. Visst hängde vi med i den tekniska utvecklingen.

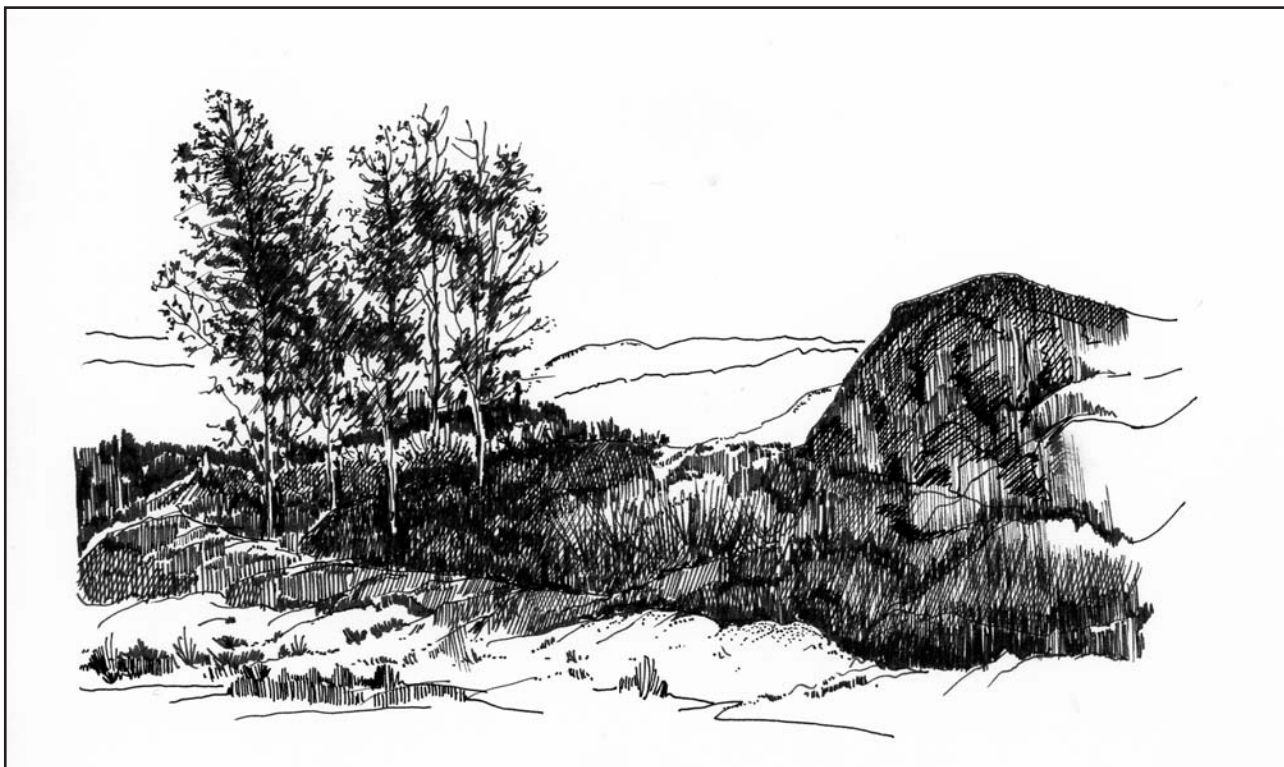
Västgötajul kompletterar med Tranebergsmysteriet, ett gammalt morddrama på Källandsö, och vandringar i trästaden Hjo där mycket fortfarande finns kvar medan en motsvarande promenad genom den en gång så viktiga hamnstaden Lödöse mest är en färd genom en försvunnen stad. Men det går bra, vi vet åtskilligt om den forna staden.

Dikter, jultävlingar i väntan på tomten och mycket annat trevligt finns förstås också och illustrationerna är många. Att elvaåringen är pigg är en självklarhet, men inte märks det några ålderskrämpor på Västgötajul heller, de 86 åren till trots.

Hans Menzing

Mimers brunn, arkeologi, etnologi och historia i Västra Götaland, nummer 5 2017, **Västgötajul** 2017. Redaktör: Christina Ström. Utgivare: Vätteleuset. Antal sidor: 68.

Exlibris för Wilhelm Ängermark

Bohuslandskap. Teckning av W. Ängermark

Wilhelm "Wille" Ängermark var född den 21 oktober 1924 på Stora Askerön i Bohuslän. Han avled den 16 november 2017 i en ålder av 92 år. Redan tidigt väcktes hans intresse för såväl natur- som kulturhistoria. Detta intresse kom att få betydelse för hans yrkesbana.

Efter ett antal år som anställd på SJ kom han 1963 att tillträda tjänsten som amanuens och senare antikvarie vid Vänersborgs museum. Som museiman inriktades hans intresse på kultur och natur. Han var också en skicklig fotograf och tecknare i tusch och träd med kala grenar var inte ovanliga motiv, som hans exlibris också visar.

Ängermarks kärlek till böcker gjorde att han byggde upp Vänersborgs museums bibliotek till ett länsmuseum av nationell klass med närmare 60 000 titlar.

Hans intresse för naturhistoria fokuserades främst på ornitologin. Han hade en särskild omsorg om museets afrikanska fågelsamling och samlingens skapare, zoologen Axel W Eriksson. 1989 utkom en tryckt katalog över hela samlingen och en biografi över Eriksson. (Ovanstående uppgifter är hämtade från antikvarie Peter Johanssons *Minnesord* över W. Ä.)

Wilhelm Ängermark var under flera år styrelseledamot i Föreningen för Västgötalitteratur och även ansvarig för Årsskrift och övrig publicering. Under denna tid utkom Sven Hof's *Den västgötska dialekten*, *Den helige biskop Brynolfs av Skara levnad jämte hans kanoniseringsprocess* och översättningen av J. Gilbergs dissertation över Lidköping. Samtliga är översatta från latinet av professor Sven Blomgren.

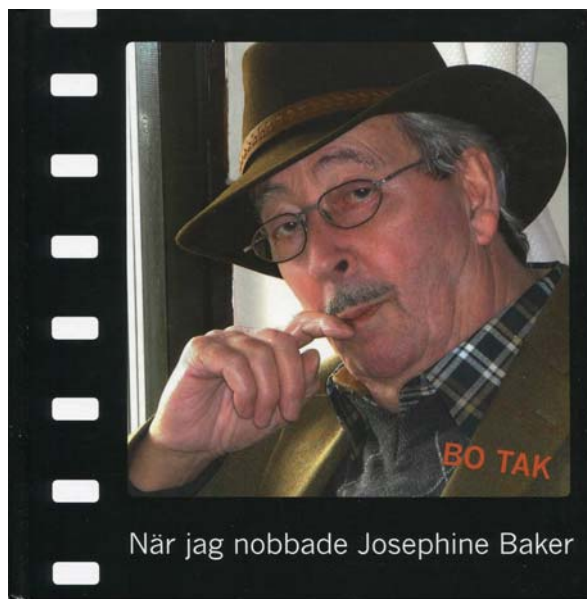
Johnny Hagberg

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 14-18.

Bo Tak – filmfotograf bland stjärnorna

Bo Taks memoarer visar på framsidan en bild av honom själv, en välklädd, välvårdad och lugn gentleman med många levnadsminnen. Foto: Anita Lundh.

Mölnbalds-Postens fotograf skulle gå långt och bli en känd man. Då hette han Bo Andersson, men han blev känd över hela Sverige som Bo Tak, filmfotograf vid Sveriges Radio – TV. Efter årtionden tillsammans med TV-kändisar och filmdivor har Bo Tak mycket att berätta.

Det här kommer aldrig att gå!

Han hade kunnat tjäna en halv förmögenhet, om han hade gått till veckopressen med sina berättelser, (och om han hade berättat allt). Det, som han har valt att berätta, är mycket nog och nog så underhållande. Bokens titel är: Bo Tak, När jag nobbade Josephine Baker (Sthlm 2017, 120 rikt illustrerade sidor). Tak lär ha valt mellan denna titel och en annan, nämligen "Det här kommer aldrig att gå!" Så lär en medarbetare på Göteborgs-TV ha sagt gång på gång, när TV-teamet fick ett eller ett annat halvt omöjligt uppdrag. Tak och hans arbetskamrater tycks ha löst både det ena och det andra, även filmning av Josephine Baker.

Tak nobbade Josephine

Titeln "När jag nobbade Josephine Baker" kan göra vem som helst nyfiken, och detta är givetvis avsikten. Jag skall därför börja med att avslöja hur det gick till. Tak och hans kamrater hade fått i uppdrag att filma den förföriska fransyskan, som ibland dansade på scenen, endast iförd bananer. Vid tillfällena, då Tak och hans kamrater filmade, var hon dock betydligt mera välklädd. Tak filmade flera kvällar och gjorde en kompletteringstagning på dagtid. När denna tagning var klar, hade stjärnan flera timmar över före kvällens föreställning. Då ville hon ge sig ut i Göteborg och shoppa. Hon fäste blicken på Bo Tak och undrade, om han ville visa henne runt bland varuhusen. "Tyvärr", svarade Tak, "har lovat min fru att komma hem tidigt." Då tog Taks arbetskamrat

"Big" Pettersson chansen. Han ringde till sin fru, som gav honom nådigt tillstånd och var djupt imponerad av att hennes man skulle vägleda världsstjärnan i Göteborgs varuhusdjungel. Några dagar senare gav Big och hans fru stor middag för stjärnan i sitt hem. Värre än så var det inte. Några förförelsekonster spelades inte ut denna gång. Tak har kärvt humor, och han har alltså valt att småskoja med läsekretsen med hjälp av en västgötaklimax.

Mölnbald skymtar förbi

Låt oss nu ta allsammans från början. Bo Tak föddes 1934 i Hamburgsund. Familjen flyttade dock så småningom till Mölnbald och bosatte sig på Solängen, närmare bestämt på Östergatan 45 (nu Österängsgatan). Mölnbalds-Posten startade 1949, och Bo Tak blev tidningens fotograf eller rättare sagt en av dess fotografer. Han hade eget mörkrum på redaktionen. Tak var flitig fotograf i Åbybergsparken, där under 1950-talet de flesta av Sveriges stora artister framträdde. Taks flitiga verksamhet här i Mölnbald skymtar fram enbart i förbigående. Han har bråttom att komma fram till Josephine, Tommy Berggren, Ulla Jacobsson, Åke Falck och de andra storheterna, som intresserar en bredare läsekrets. Tiden i Mölnbald är dock redan skildrad. Tak och jag har haft ett visst samarbete. På så vis tillkom några artiklar om hans år i Mölnbald och hos Mölnbalds-Posten (MP 26/7, 2/8 och 25/10 2006) och några om verksamheten i Åbybergsparken (MP 18/5, 8/6, 3/8, 24/8, 28/9 2011).

Många mölnbaldsbor

Tak var uppvuxen i Mölnbald. Även skådespelerskan Ulla Jacobsson, som han fotograferade och filmade, hade växt upp i Mölnbald. Detsamma lär ha gällt regissören och skådespelaren Åke Falck. Jag har hört sägas, att han kom från Toltorpsdalen. Kan någon berätta om Falck och Mölnbald? Skådespelaren Tommy Berggren bodde under en del av sin ungdomstid i Krokslätt. Hans far lär ligga begravd på Fässbergs kyrkogård. Alla dessa storheter är med i Taks memoarer. Tak berättar även historien om ungdomsvännen Jan Wictorinus från Mölnbald. Han blev kameraman i Stockholm och gjorde en smått osannolik karriär. I sin ungdom arbetade han som hisspojke på Amerikabåtarna. Han var artig mot rika amerikanskor och fick mycket dricks. Väl över i USA tog han ledigt och åkte till Hollywood och fick vara med vid några filminspelningar. Hemkommen till Sverige åkte han till tv-huset i Stockholm. Han fick tid hos programdirektören Nils Erik Baehrendtz. Denne undrade vad han kunde göra för Wictorinus.

"Jo, jag vill gärna bli anställd som kameraman."

"Jaha ja, vad har du för meriter?"

"Jag kommer just från Hollywood."

Wictorinus blev genast anställd. Allt detta stämmer säkerligen, men samtidigt undrar man, om inte historien är något påbättrad? Frågade Baehrendtz inte litet mer?

Vetande i anekdotform

Bo Tak inriktar sig på att berätta anekdoter. Han är en skicklig berättare och har under sitt långa liv kommit underfund med vad som slår. Uppläggningsen gör att läsaren hela tiden lockas att läsa vidare. Anekdoter brukar man komma ihåg bättre än oblandade fakta (som kan ha en viss sövande inverkan på läsaren). Jag är övertygad om att Tak även lyckas lära läsarna mer än vad andra författare lyckas med. Han har skrivit en mycket lättläst och läsvärd minnesbok. Den är utgiven på författarens förlag och kan alltså beställas genom Tak själv (taklundska@yahoo.se). Här får läsarna återuppleva mycket tv-historia från den tid, då tv-program ännu var en stor upplevelse. Många minnen kommer att väckas hos läsarna, som här får en möjlighet att titta in som hastigast bakom kulisserna.

Lars Gahrn

Gunnar Wennerberg

I år är det Wennerbersjubileum då det i oktober var 200 år sedan hans födelse. Under sin långa levnad blev han avbildad både i oljemålningar, teckningar och inte minst fotograferad. Den äldsta avbildningen är en tuschteckning av G. H. Mellin och föreställer Wennerberg som en ung gosse på 1820-talet. Strax före sin död 1901 målades han iförd frack och serafimerband lutande sig vid en pelare i Botanicum i Uppsala i samband med majfesten. Man märker i Wennerbergs ansikte att han är på väg att sluta sina jordiska dagar, dödsmärkt och avtynad. Konstnär var Axel A. H. Jungstedt.

I Vänersborgs museums samlingar finns ett foto av skalden med hans namnteckning och under denna initialerna **h-d-a.** Man behöver inte vara särskilt analytisk för att förstå att bakom initialerna döljer sig namnet *Hedda*, alltså Wennerbergs maka. Fotografiet är inte daterat men med jämförelse av andra fotografier kan man av hans utseende sluta sig till att det är taget i slutet av 1850-talet. Fotograf är C. J. Malmberg (1824-95) som **började** med ateljé i Stockholm 1859. Därefter flyttade han till Karlsborg och 1880 till Skövde.

Fotografiet ingår i en samling foton som Vänersborgs museum **erhöll** som gåva av handlaren, filantropen och museets grundare Johan Adolf Andersohn (1820-1887).

Gunnar Wennerberg träffade sin maka, grevinnan Hedda Cronstedt redan 1849 vilket vi vet då hennes namn nämns i brev. 1851 övergår vänskapen i förälskelse, en förälskelse som aldrig gick över hos någon av dem. På sommaren 1851 eklaterades förlovningen men bröllopet fick uppskjutas på grund av en utrikesresa som Gunnar Wennerberg företog. 1852 fick de så ingå äktenskap och tillsammans bosätta sig i Skara där Wennerberg var lektor.

Hedda var född 1830 och avled 1900. Han överlevde henne med bara ett år.

Johnny Hagberg

En västgötadikt av Gunnar Wennerberg

1885 utkom Gunnar Wennerbergs *Samlade Skrifter* i fyra band. En avdelning heter *Smärre Dikter* och här återfinns en av Wennerbergs dikter på västgötska. Dikten visar att han behärskade sitt modersmål väl och även hade en stor portion humor i det han skrev. Enligt en uppgift slutade han alltid att tala rikssvenska när han passerade landskapsgränsen till Västergötland.

Diken blev mycket populär och den föredrogs till och med på italienska av en italiensk sångare, Francesko Ciaffei, vid en musiksoaré i Stockholm. ”Det är svårt att veta om det rör sig om ett medkännande socialreportage från de fattigaste västgötska skogsbygderna, ’svältorna’; eller om ett enkelt stycke lågkomik som driver med småfolket” (Christer Åsberg i *Gunnar Wennerberg – en 200 årig kulturman*).

Johnny Hagberg

Tösa på svältera

(I vestgöta-mål)

Hon sitter på tröskeln i den öppna stugudörren och gnolar.

Ja vånnar 'a vure så långt härifrå
Långt, långt bort i markera hos kråka!

För far han ä full,
Så faseli full
Å snaglar
Å saglar
Å raglar;
Å mor karar ull,
Så uschlier ull,
Å äter
Betäter
Å träter.
Tvi, tåcka vulninger, tvi!
Koa i lia,
Soa i stia,
Gåsa å grisen,
Katta i spisen,
Alla har di't
Möcke, möcke bättre
Alla tar di't
Möcke, möcke lättre
Ån ja, stackars...

Hon bryter sin klagan, då hon med förskräckelse ser farsgubben stiga upp och ragla fram till matskåpet, och ropar

Mor! mor! skönnar er, stäng te...
Stäng te dörra i risakonken!
A-j!
Hälja – då sa I få se –
Kör han fingra i filebonken...
A-j!
Stäng te skrubben!
Akta stubben!
Håll i gubben! –

Gubben har törnat mot skåpet och fallit omkull.

Ja... sa ja inte då förut?
Jo... filebonkel slo han ut.

Kors e såda fölla!
Öfver hela hölla
Fluter nu gussgåfvera
Dä enda, sum va kvar. –

*Hon brister ut i gråt.
Fölla kunne ja la unt 'en,
Den gamle lee gubbastrunten;
Men mjölka där sulle la ja velat ha,
Sum inte har fått nått på hela Guss da. –*

Ja vänner ja vure så långt härifrå,
Långt, långt bort i markera hos kräka!

Då blev han Friman

I Floby blev drängen Anders äntligen Friman.

Den 17 februari 1847 skulle ha blivit en vanlig slitsam och rätt långtråkig tröskdag för drängen Anders. Han och husbonden på Pålhammarsgården utanför Falköping skulle präglatröska, det vill säga med tunga slagor slå ut sädeskornen. De startade klockan 5 med en uppmunt-
rande ottebeta, det betyder väl en sup förmodar jag. Ett talgljus i ett hörn var enda belysningen och det gällde att komma nära säden på golvet.

Förhållandena var alltså inte de bästa, kanske var de sömniga, dåligt nyktra och hade dålig belysning.

Om det var ett misstag eller avsiktligt blev nog aldrig riktigt klarlagt, men husbonden träffades så illa av Anders slaga att han dog och drängen Anders drogs inför rätten anklagad för mord. Domen blev tio års fängelse, men Anders otur slutade inte där.

Grävde tunnel

Under många år slet Anders och några andra fångar med att gräva en gång ut ur Mariestads fängelse. När den var klar smet de andra medan Anders stannade kvar, han hade bara några månader kvar på straffet och skulle ändå snart släppas ut. Trodde han. Istället åtalades han för medhjälp vid rymningen och dömdes till ytterligare tio år i fängelset.

Så först efter 20 år öppnades dörrarna för honom och fängvaktaren försäkrade: Nu är du en fri man.

Blev Friman

Och efter det skall Anders ha bytt sitt gamla efternamn Andersson mot det efterlängttade Friman. Och han tog vara på friheten. Han for till Amerika och upplevde spännande äventyr där innan han återvände till Falköpingstrakten. 1879 gifte han sig med Anna Greta och efter ett år på Ranten flyttade de till Anna Gretas hem i Lugarp i Floby socken. Paret fick sex barn varav fyra överlevde till vuxen ålder. Anders dog efter ett verkligen omväxlande liv 1904, 82 år gammal, medan Anna Greta och två av barnen bodde kvar i torpet som alltid kallades Frimans, till 1912.

Huset värt 450 kr

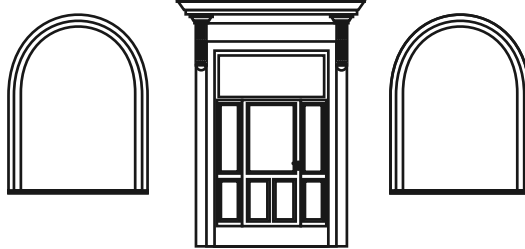
Så överdådigt var det nog inte hos Frimans. I en brandförsäkring från 1896 värderas själva huset till 450 kronor medan lösöret ansågs vara värt hela 950. I hembygdsboken Torp, torpare och backstugor inom Floby socken berättar Sture Creutz att platsen där Frimans låg förvandlats till åkermark medan Frimans lada länge stod och förföll.

Men med tanke på att han tvingades tillbringa halva livet i fängelse så verkar det ha gått rätt bra för arbetskarlen Anders från Falköping.

Hans Menzing

MATS REHNSTRÖM

Rara böcker, bibliografi & handskrifter

ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS
NYHETSBREV

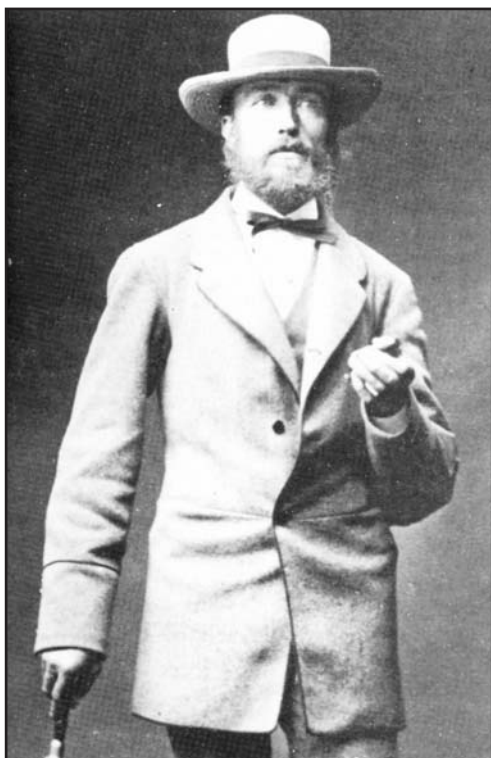
- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstroem.se

Andreas Nilsson – en udda samlare i Skara

En period i mänsklighetens historia kallas samlarstadiet. Frågan är om det för vissa av oss har gått över? Det är som om många drivs av "fullständighetsdjävulen" vilket visar sig däri att man inte är nöjd med det man har utan vill ha ytterligare till samlingen för att den om möjligt skall bli fullständig. Ofta börjar det oskyldigt i liten skala för att snabbt växa till det ofantliga. Många är exemplen på de som inte ens har kunnat rymma sin samling inom det egna huset utan fått hyra in sig på andra ställen. Skaramagistern Andreas Nilsson var en sådan. När han den 7 oktober 1904 slutade sina dagar i Skara avslutades också en märklig samlargärning som hade börjar 50 år tidigare. Samlingarna hade fyllt hans egen lägenhet i konsistoriehuset (där idag Skara stifts kansli lokaler finns) liksom vindar, gårdshus och bodar runt om i Skara. Hans egen bostad var så belamrad med saker (eller "skräp" som ägaren kallade det) att han fick sova sittandes på soffan. Att klä om eller byta kläder var omöjligt. Då den gamle läraren särskilt omhuldade duvor och vita rättor var självfallet det sanitära under all kritik. De som började gräva ut Nilssons bostad hittade de mest förunderliga ting. En kista var till brädden fylld med uniformsknappar. När man hade skyfflat undan den decimetertjocka duv- och rättspillningen på golvet fann man bland annat en förhistorisk benharpun, flera mynt och en vacker medaljong.

Andreas Nilsson var född den 23 augusti 1832 i Upphärad. Han inskrevs i Skara skola 1850, blev student i Lund 1856 och fil. kand. 1862. Året därefter, 1863, blev han adjunkt vid Skara läroverk. 1891 fick han ta tjänstledigt på grund av "psykiska rubbningar" och härefter var han tjänstledig till sin pensionering 1899. Att hans samlargärning också har att göra med hans psykiska instabilitet är väl tämligen självklart.

När Västergötlands fornminnesförening startade 1863 tillhörde inte Nilsson dem som gynnade föreningens tillblivelse. Detta kan tyckas underligt med tanke på hans intresse för fornsaker. Det hade säkert att göra med att han i föreningen såg en konkurrent till sitt eget samlande. Till slut blev han dock medlem men kom bara att totalt betala fyra årsavgifter à 1 krona. Han kom dock att erbjuda föreningen sina samlingar mot det att de byggde ett

museum och där han själv skulle vara intendent samt att samlingarna skulle lösas med en summa. Detta var en omöjlighet för fornminnesföreningen.

Vid Andreas Nilssons död 1904 uppstod frågan vem eller vilka som skulle ärva honom. Hans släktingar stod först i tur att få del av det enorma arvet av allt upptänkligt. Kvarlåtenskapen värderades till 100 000 kronor. Vid denna tid hittas ett undertecknat testamente i Nilssons gömmor som var skrivet till förmån för Göteborgs Museum. Styrelsen för detta museum bevakade sina intressen och i mars månad 1905, alltså för snart 113 år sedan, började överflyttningen till Göteborg av det Nilssonska "skräpet". En förlikning hade ingåtts med Nilssons släktingar så att dessa erhöll 25 000 kronor från museet samt att dödsboets skulder inlöstes. Totalt fylldes 12 järnvägsvagnar och ilastningen tog 10 dagar. I Göteborg ställdes föremålen upp i dåvarande Sahlgrenska sjukhuset där fyra större salar och 14 rum och korridorer fylldes. Vad fanns det då i samlingarna? I *Göteborgs Museums Årstryck* för 1906 berättar Carl Lagerberg om Nilssons samling. Museets samlingar av kulturhistoriska föremål ökade med 3000 stycken. Här fanns hela allmogebog, en stor uppsättning av möbler från Ludvig XVI: s tid, tre stycken medeltida dopfuntar, en större madonnabild i trä från 1200-talet, ett flertal apostlabilder i trä från altarpopsatser, ett par snidade adliga vapensköldar för ätterna Koskull och Bonde, 2 straffstockar, en brudkrona i förgyllt silver, ett oblatsskrin från Väla kyrka, klockor, spatserkäppar, porslin, glas i mängd och mycket, mycket annat.

Lagerberg skriver att "en hel kyrkby skulle kunnat möbleras med den mängd kistor, skåp, byråar, hyllor, stolar, soffor, bord, klockor mm, som från olika tider och af mångfaldiga typer hamnat i adjunktens lilla skarahem.". Här fanns också en hel del föremål från Läckö slott och Magnus Gabriels tid.

Hur hade då magistern haft råd att samla på sig alla dessa föremål?

Med facit i hand kan det sägas att han var ute i rätt tid. Han genomvandrade stora delar av vårt landskap på sin jakt efter de hägrande föremålen. Vid denna tid kostade dessa inte särskilt mycket. Förmodligen gjorde även magistern gott intryck på folk som både gav honom mat och husrum för att sedan sälja sina föremål. Ryktet säger även att elever kunde höja sina betyg om dessa kunde skaffa fram någon av magisterns sökt sak.

Någon liknande samlare av Nilssons kaliber lär väl inte träda fram. Trots sin tokighet kan det väl ändå sägas att det är just sådana som han som räddat mängder av föremål till vår tid, föremål som kanske annars skulle vara försvunna.

Johnny Hagberg

Linné i Mjälldrunga kyrka

En kyrka som kan betraktas som en pärla i Västergötland är Mjälldrunga (Gäsene härad, Herrljunga kommun) som är dendrokronologiskt daterad till omkring 1200. Den är också mycket välbevarad. Kyrkorummet har kvar sitt ursprungliga altare och klokt nog har det nya altaret från 1736 flyttats åt sidan så att det lilla absidfönstret i koret är fullt synligt i all sin skönhet. I kyrkorummet är absiden den halvcirkelformade avslutningen av koret och Mjälldrungakyrkan är just en romansk absidkyrka. Predikstol och läktare är från tiden före 1700. En fristående klockstapel med två klockor finns bredvid kyrkan. En ekkista från 1200-talet finns i kyrkan liksom en träskulptur av Johannes döparen från 1400-talet.

Mjälldrunga kyrka var en av dem som Carl von Linné besökte på sin *Västgötaresa* 1746. Han skriver om sitt besök den 2 juli som var Marie Besökelses dag (firades till minne av att Maria besökte Elisabeth, Johannes döparens mor) följande:

MJÄLLERUNGA KYRKA låg invid Venern, där wi bewistade Gudstjänsten. Här sågo wi, huru den som gick med häfwen, då han fät af bonden 1 öre Kopparmynt i pungen, tillika med en nick, tog strax utur häfwen en penning, och lemnade den strax på andra sidan åt samma bondes hustru, så at äfwen hon kunde hafwa den äran at gifwa i pungen, då häfwen kom at besöka henne; således språng den, som bar häfwen, stadigt ifrån mansstolarna, til quinnostolarna, af orsak, at bondens skyldighet här ej räknades öfwer ½ Öres depence til häfwen.

QVINNOFOLKEN brukte nu mera inga hattar, som tilförene

MJÄLLERUNGA Kyrka låg invid Venern, där wi bewistade Gudstjänsten. Här sågo wi, huru den, som gick med häfwen, då han fät af bonden 1 öre Kopparmynt i pungen, tillika med en nick, tog strax utur häfwen en penning, och lemnade den strax på andra sidan åt samma bondes hustru, så at äfwen hon kunde hafwa den äran at gifwa i pungen, då häfwen kom at besöka henne; således språng den, som bar häfwen, stadigt ifrån mansstolarna, til quinnostolarna, af orsak, at bondens skyldighet här ej räknades öfwer ½ Öres depence til häfwen.

QWINNOFOLKEN brukte nu mera inga hattar, som tilförene.

Linné anger felaktigt att Mjälldrunga låg vid Venern. N. Beckman skriver i en kommentar i 1928 års upplaga av *Västgötaresan* att "Venern felaktigt; Ve[de]n, Mären, eller någon annan beteckning för Edsveden, Edsmären torde ha avsetts".

Intressant är Linnés iakttagelser kring kollektleden i kyrkan. Äkta makar delade på kollekten. Det måste ha sett roligt ut när kyrkvärden sprang runt och ordnade med slantarna. Likaså hans iakttagelse att kvinnorna inte längre bär kyrkhattar. Även om Mjälldrunga låg ganska isolerat och kyrkotraditionerna förmodligen var starka så hade bruket med hatt förändrats hos kvinnorna. Iakttagandet av man- och kvinnosida är påtaglig i kyrkan. Kvinnorna satt i norr och karlarna i söder.

Marie Besökelses dag avskaffades 1772 i samband med den så kallade Helgdagsreduktionen där ytterligare ett stort antal helgdagar togs bort. Firandet inverkade menligt på arbetet och därför var det av nationalekonomiskt intresse att få bort dessa helgdagar, menade man i frihetstidens Sverige.

Johnny Hagberg

Almnäs gård – en 800-årig historik

Det är inte många lantbruk som kan ståta med ägarlängd ända ner till 1200-talet. Almås gård i Hjo kommun är ett undantag. Det var Alvastra kloster som år 1225 stod som gårdsägare. Därefter har släkter såsom Bielke, Taube, Stackelberg, Adelsvärd, Dickson och Sparre huserat på godset. Nuvarande ägare är släkten Berglund, som alltsedan 1915 varit ägare.

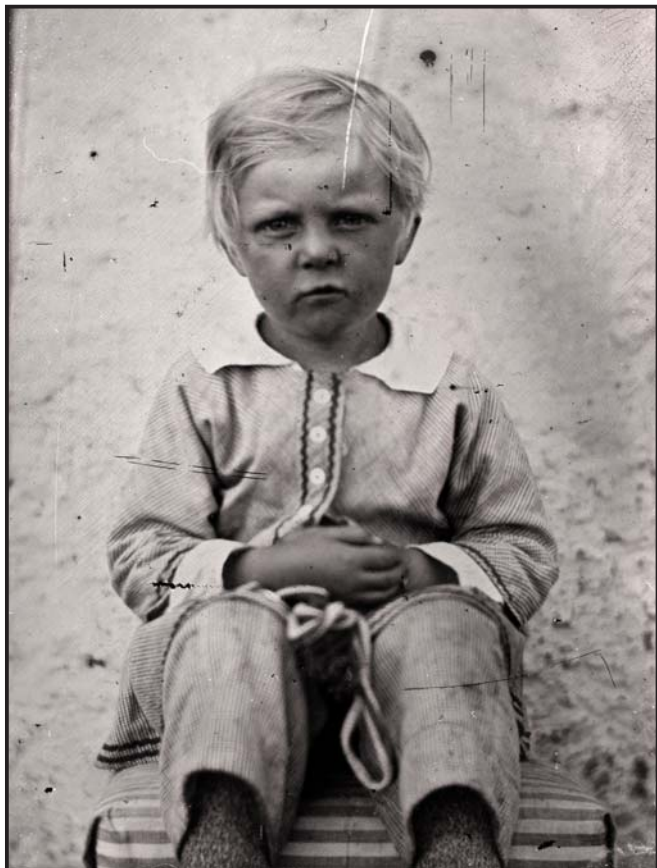
Det är Birgit Östervold som nyligen skrivit en bok på 60 sidor om Almås. Egentligen var Birgit engagerad i frågan om vem som varit involverad i byggandet av "Stora Huset" på gården, men hon hittade så mycket spännande information i bl a gårdsarkivet, att det räckte till en hel bok. Boken innehåller ett rikt bildmaterial kring släkterna som innehaft gården, därutöver ritningar och kartmaterial. En stor verksamhet under 1900-talet var tegeltillverkningen på Almås. Den fick sin epilog 1977 då verksamheten upphörde. Avslutningsvis finns en uppsats om hur verksamheten bedrivs idag. Gården är en av de största i Skaraborg, med en areal av hela 3 582 hektar. Förutom virke från skogen ystas ost av mjölken från den stora kobesättningen (447 kor). Det blir ost som kallas Almås Tegel, Wrångebäcksostr, Anno 1225 och Almås 1 liter.

Sven-Olof Ask

Unika bilder på Västergötlands museum

På Västergötlands museum i Skara visas just nu en utställning om ett unikt bildmaterial från 1860-talet. Det handlar om Nils Edvard Forssells samling av ambrotyper. Ett samarbete med Skaras släktforskarförening har nu 300 personer och släkter kartlagts och till varje berättelse finns ett fotografiskt porträtt.

Nils Edvard Forssell var en ovanlig fotograf, kreativ och gränsöverskridande för sin tid. Han gjorde inte som andra samtida fotografer, utan han verkar ha fotograferat av hjärtats lust, av eget intresse och han valde sina motiv bland människorna runt omkring honom.

Bror Forssell som barn. Han gick i fadern Nils Edwards fotspår och blev filosofie doktor och docent i botanik på Uppsala universitet 1883.

Genom sina bilder registrerade han det som hände i Skara. Han fotograferade sin familj, barnen, människor, men också händelser som Didier Gautiers cirkus som besökte Skara sommaren 1861. Han använde också kameran i sitt arbete som forskare och veterinär och i ett unikt rättsfall blev hans fotografier en del av bevisningen.

Glasplåtarna han preparerade var små, kameran kanske hemmabyggt, laboratoriet fick han ordna själv. När han började att fotografera var fotograferingskonsten var bara 20 år gammal och NE Forssell blev därmed en av pionjärerna.

I utställningen kallad "Ambrotyper" visas delar av hans samlade fotografier. Sammanlagt blev det mer än 300 bilder, vilket innebär att detta förmodligen är det den största samlingen av fotografier av det här slaget i Sverige. Ambrotyperna ligger prydligt ordnade i album och tack vare dottern Tekla Forssell, som donerade bilderna till museet, vet vi också mer om vilka de föreställer – hon dokumenterade vilka som hade avbildats.

Vilka möter museets besökare då? Jo, det är vanligt folk, borgmästare, mamseller, lektorer, präster, handelsmän, äkta fruar, cirkusartister och några barn. Många bodde i Skara på 1860-talet, otaliga var på besök och mycket många av de avbildade hade kunnat glömmas bort – arbetarna, pigorna, de ogifta frökarna, de som kanske inte satte några djupare spår historien om de inte hade placerats framför Forssells kamera.

En som sticker ut är Anna Roback. Trots en uppväxt som fosterbarn i olika hem och ett helt liv som ogift mamsell kunde hon skaffa sig en egen kaféerörelse, en fosterdotter och en egen fastighet. Tack vare Forssells fotografi kunde släktforskarna leta vidare och reda ut en del av mysterierna kring den vackra Anna.

Mamsell Fanny König var dotter till regementsläkare Carl Wilhelm König. Hon var fortfarande ogift vid sin död 1909.

Löjtnant Ulrik Uberg blev gymnastiklärare på Skara gymnasium 1862 och arbetade där fram till sin pension.

En av de mer kända avbildade är Skaras borgmästare Anders Trybom. På Forssells fotografi sitter han med hatt, yviga polysonger, och stadig blick med korslagda armar. Det är inget vanligt officiellt porträtt av en borgmästare på 1860-talet. Bilden ser ut att vara tagen utomhus, kanske vid källardörren i Veterinärhuset och är ett personligt porträtt av en fortfarande ganska ung man som kom att sitta i maktens centrum i 53 år.

Utställningen pågår till och med april 2018.

Anders Eriksson Hästehufvud

– krigare och mecenat

I Skara domkyrka ligger ett flertal intressanta personer begravda. Några är idag väl ihågkomna, andra inte – även om de i sin samtid var både makthavare och kändisar. Säger man Anders Eriksson Hästehufvud, så vet nog inte så många vem han var, men under sin livstid var han mycket framgångsrik och en del av sina intjänade rikedomar använde han till att skänka föremål till kyrkor.

Anders Eriksson föddes 1577 och var prästson från Bolstad i Dalsland. Efter studier i Uppsala gick han in i statsförvaltningen. Mellan 1606–11 var han fogde, först i Skånings, sedan i Gudhems härad. Det var dock som krigare som han blev framgångsrik.

Under Kalmarkriget (mot Danmark) tog han värvning 1611, och året efter blev han Ryttmästare vid Västgöra rytteri. Parallellt med kriget mot Danmark utkämpade Sverige ett krig mot Ryssland. Till detta skådespel kom Anders Eriksson 1614 för att delta i belägringen av Novgorod. Nu började hans avancemang. 1614 blev han kommandant i Narva, och lite senare ståthållare på Ivangorod, fästningen vid staden Narva. 1614 adlades han av Gustaf II Adolf, och då tog han namnet Hästehufvud. Det finns olika skrönor kopplade till det ovanliga adelsnamnet, men mest sannolikt är det taget från Hästfjorden i Dalsland.

Efter kriget mot Danmark och Ryssland följde några år av fred innan det var dags för krig igen, nu mot Polen. Från 1621 var Hästehufvud ståthållare över Mitau, huvudstad i det dåtida Kurland. 1626 hade krigsföretagen flyttats söderut. Han utnämndes nu till viceamiral under Carl Carlsson Gyllenhielm, därefter till guvernör över Braunsberg och Ermelands stift, och slutligen till guvernör över Marienburg – en gång säte för Tyska Orden. 1628 ”peakade” Hästehufvuds karriär och han blev guvernör i Riga där han stannade till 1645.

Efter sin tjänstgöring utomlands kom Hästehufvud att bosätta sig på godset Härlingstorp i Norra Vings socken, som han kommit i besittning av genom sitt äktenskap med Agneta Ållonsköld, vars far ägde Härlingstorp. Efter Agnetas död gifte Hästehufvud om sig med Brita Kafle. I första äktenskapet föddes en dotter som dog barnlös redan 1629, och det andra äktenskapet var barnlöst. Ätten Hästehufvud utslocknade således när Anders Eriksson Hästehufvud själv dog 1657.

Med tiden hade Hästehufvud blivit mycket rik. En del av sin förmögenhet lade han på gåvor till kyrkor, framför allt Skara domkyrka men också Norra Ving och indirekt Stenum. Skara domkyrka mycket vackra altartavla är skänkt av Hästehufvuds andra hustru Brita 1663. Den såldes ju senare till Saleby kyrka men kom åter vid renoveringen 1947–49. Hästehufvud har också skänkt domkyrkans stora dopfat och vinkanna. Andra inventarier kopplade till Hästehufvud är hans stora gravhäll och epitafium. Anders Eriksson Hästehufvud var en kyrkans välgörare och i sin samtid en betydande man, krönt med många ärans lagrar. Väl vore om dessa få rader något kunde skingra de glömskans dimmor som omgärdar honom.

Markus Hagberg

”L u c i a.

(Impromptu vid frukostbordet d. 13 Dec. 1823.)

Wår L u c i a, sällsynt Qwinna,
Wille ingen kunskap winna
Uti kärlekens mystèr.
From och ärbär lär hon warit,
Hade mycket öfwerfarit
Utaf mödor och beswär.

När hon kommit har till werlden,
Hur hon undansluppit flärden,
Står att läsa uti pränt.*)
I sin ungdom wacker flicka,
Wißte sig bland karlar skicka,
Kunde dansa exellent.

Hennes bild jag wille måla:
Snö och purpur skulle pråla
I en blandning, sällsam, rar.
Små, små gropar uti kinden,
Lockar lekande för winden
Kring en barm till hälften bar.

Ögats eld, som solens flamma,
Skulle wara just densamma
Ewigt lika klar och ren.
Att en bild för växten finna:
Tänk en Kärlekens Gudinna,
På en bal i Elysén.

Sådan war hon, denna Sköna.
Efterwerlden skall belöna
Hennes minne med en tår.
Unga flickor uti Norden,
Lika sköna --- märken orden ---
Korrt är lifwets glada wår.

Grymma äro ödets lagar,
Grymt, att sluta sina dagar
Så, som hon, bli förd på bål.
Föga båtar helgon blifwa:
Föga sitta här och skrifwa ---
Wårdens och Wärdinnans Skål.

*) ’S:t L u c i a, en Jungfru och Martyr, född i Syracusa på Sicilien. Wid fullväxt ålder blef hon, mot sitt eget samtycke, trolofwad med en rik, hednisk yngling. Då hon en gång war i Ca-tanea tillika med sin moder Evtychia, blef hon spådd, af den heliga Jungfru Agatha, att hon skulle undergå martyrdöden i Syracusa. Derföre, när hon hemkom tillbaka till Syracusa, öf-wergaf hon sin fästman, utdelade sin förmögenhet bland de fattiga, wardt, på fästmannens angifvelse, af stadens Domare Paschasius insatt i fängelse och, emedan hon wägrade att offra åt afgudarna, förd på bål – men efter hon aflågorna skonades, år 290 aflifwad med dolk, hwaraf hon dock ej förr uppgaf andan, än hon fick H. Nattward. Hon ligger begravnen uti en, henne till ära, uppbyggd Kyrka.’ (Ur H e i l i g e n – L e x i c o n; Cölln und Frankfurt 1719).“

Ur: Carlstads Tidning 1823:nr 52(27/12).

Skaraborgs Akademi har mål i mun

Sedan några år har Skaraborgs Akademi sin högtidssammankomst på Högskolan i Skövde i november månad, då några av dess medlemmar håller offentliga miniföreläsningar över ett ämne som de är experter på. Då delas också pris ut för bästa avhandling vid Högskolan och årets Hedersskaraborgare presenteras. Vår traditionella årsbok finns också till försäljning.

1917 års Hedersskaraborgare är konstnären Lenny Clarhäll, bördig från Timmersdala, som tog det ursprungliga initiativet till en Skaraborgs Akademi. Hans kanske allra mest kända skulptur är *Minnesmärke över de stupade i Ådalen 1931*, som finns i Lunde. Vid högtiden i Skövde den 16 november fick vi följa Lenny Clarhälls egen imponerande exposé över sitt liv som konstnär.

Hittills har nio böcker kommit ut i Akademiens serie. I årets bok, *Mål i mun*, finns en rad uppsatser om mat i vidaste bemärkelse. Det är inte min uppgift att recensera en bok som jag själv står som utgivare av. Därför anger jag i stort sett bara vad respektive artikel handlar om.

Två uppsatser handlar om Skaraborg i historia och nutid. De är skrivna av förre landshövdingen Lars Bäckström och förre chefen för Länsförsäkringar Skaraborg, den synnerligen aktive Carl Henrik Ohlsson. Bäckström ger sin hyllning till Grynkorven, Skaraborgs främsta rätt, och Ohlsson visar hur man i vårt gamla län försöker göra vägen från jord till bord kortare. "Tänka globalt men handla lokalt" är devisen.

Mat måste ätas på något, helst en vacker servis. Den 30 december 2005 stängdes Rörstrandfabriken i Lidköping och därmed avslutades en nästan 280-årig svensk industrihistoria. Generaldirektör Sören Häggroth ger oss bakgrunden.

Hur en av mat genuint ointresserad människa ändå kan skriva engagerat om den, får vi lära oss i Marianne Ahrnes "... och kräftor i augusti månad". Som barn bjöds hon en daglig meny med choklad, vispgräddor och macka med prickig korv till frukost, manngrynsgröt med smörklick till lunch och mosade köttbullar med potatis till middag. Men en gång om året var det kräftpremiär.

Vad Gabriel De la Gardie åt och drack får vi veta i professor Sören Holmbergs essä. Det var förstås kopiöst. Vid en julmiddag på Jakobsdal bälgade man bara vid Magnus bord i sig sjuttio två stop rhenvin, rött holländskt och lite spanskt dito.

Författaren Jan Mårtenson hävdar i sin artikel att ingen av de matsensationer han upplevt bland mästerkockar kan mäta sig med de oxinnanlår han fick hos sina två mormödrar i hemstaden Tidaholm. En annan höjdpunkt var när mormor gjorde ris à la Malta och blandade i bananer, apelsinklyftor och maränger.

Preses, docent Bengt Knutsson, tecknar bilden av den stor-slagna arabiska gästfriheten. Men framför allt avslöjar han att han vid ett besök i Jemen 1989 under en måltid måste hålla god min i elakt spel och njuta av nyplockad qat. Akademin har således en preses inte bara förfaren i arabiska utan dessutom drogmisbrukare, om än tillfälligt.

Vad Hältahälta är för en maträtt kan man läsa om i Per Bergströms fascinerande redogörelse för snabbmaten i Skövde och Skaraborg. Den heter för övrigt i Hjo Härtahärta. Den som vill veta hur detta kommer sig, måste själv ta del av hur Per sakkunnigt och spirituellt beskriver förvandlingen.

Direktör Madelene Sandström lär oss i detalj att laga till Tidaholms kulinariska specialitet, Morotspannkaka. Följer vi receptet riskerar vi dock att få måla om köksväggarna, efter allt os som fläsksteket genererar.

Glaskonstnären Åsa Brandts växte upp på en liten gård i Lursta (Lyrestad), där det serverades lyxmat. Den var närod-lad, närfångad, närplockad och närslaktad, alltså i högsta grad modernt ekologisk.

Själv har jag två uppsatser i boken, en om Ludwig Feuerbachs devis "Der Mensch ist was er isst" (Människan är vad hon äter), filosofen som ansåg potatisen reaktionär men baljväxterna progressiva, samt ett kortare porträtt av Lenny Clarhäll.

Boken omfattar 160 sidor och kostar 150 kronor. Den kan beställas hos undertecknad på telefon 0702-13 20 44 eller epost karlerik.tysk@gmail.com.

Karl-Erik Tysk

*Föreningen Västgötalitteraturs
medlemmar
tillönskas en
God Jul och Gott Nytt År*

